

INKLYUZIV TA'LIM TIZIMI UCHUN MALAKALI PEDAGOG KADRLARNI TAYYORLASH, QAYTA VA MALAKASINI OSHIRISH

Eshmamatova Sitora Tuyg'un qizi

Toshkent Texnologiya, menejment va kommunikatsiya instituti

Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Bekmuratova Madina Baxtiyor qizi

Toshkent Texnologiya, menejment va kommunikatsiya instituti talabasi

Annotatsiya. Inklyuziv ta'lim tizimi zamonaviy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, unda barcha bolalar, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilar ham teng imkoniyatlarga ega bo'lishlari ko'zda tutiladi. Bunday tizim samarali ishlashi uchun malakali pedagog kadrlarni tayyorlash, ularning qayta tayyorlanishi va malakasini oshirish jarayonlari muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogning bilim va ko'nikmalari nafaqat nazariy tayyorgarlikka, balki psixologik yondashuv, maxsus metodik usullarni bilishga ham asoslanishi zarur. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun o'qituvchilarni zamonaviy xalqaro tajribaga mos tarzda o'qitish, innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish va ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish zarur. Malakali kadrlarni yetishtirish inklyuziv ta'lim sifatini oshiradi hamda har bir bolaga teng ta'lim olish imkonini yaratadi.

Kalit so'zlar: pedagog kadrlar, malaka oshirish, qayta tayyorlash, ta'lim sifati, teng imkoniyatlar, maxsus metodika, innovatsion texnologiya, ijtimoiy hamkorlik, alohida ta'lim ehtiyoji.

Inklyuziv ta'lim bugungi kunda nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyo ta'lim siyosatining eng dolzarb masalalaridan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Zero, jamiyatning barqaror rivojlanishi, inson huquqlarining ta'minlanishi va har bir shaxsning imkoniyatlaridan samarali foydalanish ko'p jihatdan ta'lim jarayonida tenglikni ta'minlashga bog'liqdir. Inklyuziv ta'lim deganda barcha bolalar, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan o'quvchilarning ham umumiy ta'lim jarayoniga teng huquqli ravishda jalb qilinishi tushuniladi. Bu tizimning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, eng avvalo, pedagog kadrlarning tayyorgarlik darajasi, ularning malakasini muntazam oshirib borishi va yangicha yondashuvlarga moslashish qobiliyatiga bevosita bog'liqdir. Shu bois, inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun malakali kadrlar masalasi asosiy omil sifatida e'tiborga olinmoqda.

Pedagog kadrlarni tayyorlash jarayoni tarixan o'ziga xos bosqichlarni bosib o'tgan. O'zbekistonda mustaqillik yillaridan boshlab ta'lim sohasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar

tayyorlash milliy dasturi” doirasida malakali pedagoglarni yetishtirish va ularni qayta tayyorlash masalasiga alohida e’tibor qaratildi. Ammo inklyuziv ta’limga ehtiyoj ortib borishi bilan pedagoglardan talab qilinadigan kompetensiyalar ham o’zgarib bordi. Endi o’qituvchi nafaqat o’z fanidan chuqur bilimga ega bo’lishi, balki maxsus pedagogika, defektologiya, psixologiya, kommunikativ yondashuv va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ham puxta bilishi talab etiladi.[5]

Alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo’lgan bolalar bilan ishlash pedagogdan sabr-toqat, mehr-muhabbat va individual yondashuvni talab qiladi. Shuning uchun o’qituvchilarni tayyorlash jarayonida inklyuziv ta’lim bo’yicha maxsus kurslar, amaliy mashg’ulotlar va treninglar muhim ahamiyat kasb etadi. O’zbekiston oliy ta’lim muassasalarida pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida so’nggi yillarda inklyuziv ta’limga oid yangi dasturlar joriy qilinmoqda. Masalan, pedagogika yo’nalishida tahsil olayotgan talabalar maxsus fanlardan bilim olishi, tajriba-sinov maktablarida amaliyot o’tashi belgilangan. Bu esa kelajakda ular ta’lim jarayonida turli ehtiyojlarga ega bo’lgan bolalarni qo’llab-quvvatlashga tayyor bo’lishini ta’minlaydi.

Malaka oshirish va qayta tayyorlash jarayonlari ham inklyuziv ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismidir. Chunki mavjud pedagoglar safida ko’plab tajribali mutaxassislar bo’lsa-da, ular zamonaviy inklyuziv yondashuvlarni yetarli darajada bilmasligi mumkin. Shu sababli ularning malakasini oshirish, qisqa muddatli kurslar, seminarlar, treninglar tashkil etish katta ahamiyatga ega. Bu borada O’zbekistonda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik yo’lga qo’yilgan. Jumladan, BMTning Bolalar jamg’armasi – UNICEF, YUNESKO hamda Yevropa Ittifoqi bilan hamkorlikda pedagoglarni inklyuziv ta’lim bo’yicha qayta tayyorlash dasturlari amalga oshirilmoqda. Bunday dasturlar o’qituvchilarni zamonaviy metodlar bilan tanishtirish, xorijiy tajribani o’rganish va uni amaliyotga joriy etishda muhim omil bo’lib xizmat qilmoqda.[4]

Inklyuziv ta’limda malakali pedagoglarning roli nihoyatda katta. Ular o’quvchilarda bilim olishga bo’lgan qiziqishni uyg’otadi, sinfdagi ijtimoiy muhitni shakllantiradi, ta’lim jarayonida psixologik qulaylik yaratadi. Agar o’qituvchi yetarli malakaga ega bo’lmasa, inklyuziv sinflarda ta’lim sifati pastlab ketishi, o’quvchilarda ruhiy tushkunlik va ijtimoiy chetlashish holatlari yuzaga kelishi mumkin. Shu bois, malakali pedagoglarni tayyorlash nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki ijtimoiy barqarorlik va inson huquqlarining ta’minlanishiga ham xizmat qiladi.

Xalqaro tajribaga nazar tashlaydigan bo’lsak, ko’plab rivojlangan mamlakatlarda inklyuziv ta’lim o’qituvchilari maxsus dasturlar asosida tayyorlanadi. Masalan, Finlyandiya, Kanada, Yaponiya va Janubiy Koreyada pedagoglar nafaqat o’z mutaxassisligi bo’yicha, balki maxsus pedagogika, psixologik maslahat, kommunikatsiya va ijtimoiy integratsiya bo’yicha ham puxta tayyorgarlikdan o’tadilar. Ularning faoliyati muntazam ravishda baholab boriladi, qayta tayyorlash kurslari

majburiy hisoblanadi. O‘zbekiston uchun ham bu kabi tajribalarni o‘rganib, milliy ta’lim tizimiga moslashtirish muhim vazifa bo‘lib turibdi.

Shuningdek, malakali pedagog kadrlarni tayyorlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham zamon talabi hisoblanadi. Onlayn ta’lim kurslari, masofaviy seminarlar, elektron resurslar, virtual laboratoriyalar o‘qituvchilarning bilimini muntazam yangilab borish imkonini bermoqda. Bu ayniqsa chekka hududlarda faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilar uchun juda qulaydir. Zero, ularning har doim markaziy shaharlarga borib malaka oshirish imkoniyati mavjud emas. Shu bois masofaviy o‘qitish tizimi pedagoglarning malakasini oshirishda keng qo‘llanilishi zarur.

Inklyuziv ta’lim tizimida pedagoglarning malakasi faqatgina ularning kasbiy ko‘nikmalari bilan cheklanmaydi. Bu jarayonda ularning shaxsiy sifatlari, insoniy fazilatlar ham katta ahamiyatga ega. Mehribonlik, sabr-toqat, ijobiy psixologik yondashuv, bolalarga individual e’tibor qaratish – bularning barchasi inklyuziv ta’limni samarali amalga oshirishning asosi hisoblanadi. Shu bois pedagoglarni tayyorlashda faqat nazariy bilim emas, balki shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish ham muhimdir.

O‘zbekistonda inklyuziv ta’lim bo‘yicha huquqiy asoslar ham mustahkamlanmoqda. Jumladan, “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun, Prezident qarorlari va hukumatning tegishli dasturlari pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimini huquqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlamogda. Bu hujjatlarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishi sifatida belgilangan.[6]

Yuqoridagi fikrlar asosida aytish mumkinki, inklyuziv ta’lim tizimini samarali yo‘lga qo‘yish uchun malakali pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish jarayonlari ustuvor vazifalardan biridir. Bu nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki jamiyatda tenglik, ijtimoiy adolat va inson huquqlariga hurmatni ta’minlashga ham xizmat qiladi. Har bir o‘quvchining bilim olish huquqi bor va bu huquqning amalga ta’minlanishi pedagoglarning kasbiy malakasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Shuning uchun davlat siyosatida, oliy ta’lim tizimida, xalqaro hamkorlik dasturlarida malakali pedagog kadrlarni tayyorlashga alohida e’tibor qaratish dolzarb ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirishda malakali pedagog kadrlar eng muhim resurs hisoblanadi. Ularni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish jarayonlari tizimli ravishda yo‘lga qo‘yilsa, har bir bola o‘z imkoniyatidan qat’i nazar teng ta’lim olish huquqiga ega bo‘ladi. Bu esa O‘zbekistonning barqaror rivojlanishi va xalqaro maydondagi obro‘sin oshirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev, Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-dekabrdagi “2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PQ-4554-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi “Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2021.
5. Saidova, M. Inklyuziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Yuldasheva, D. Maxsus pedagogika va defektologiya asoslari. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2019.
7. Xolmatov, R. Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiyalar. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.